

ביאור משנה ב' בפרק א' במסכת נגעים — יצחק ספיר

נר לנשמת אמי מלכה ע"ה
נלב"ע כ"ח שבט.

משנה ב

הפתוך שבשלג כיון המזוג בשלג הפתוך שבסיד כדם המזוג בחלב דכרי ר' ישמעאל רע"א אדמדם שבזה ושבזה כיון המזוג במים אלא של שלג עזה ושל סיד דיהה הימנה.

מקורות

א. חומש

א. והיה במקום השחין שאת לבנה או כהרת לבנה אדמדמת... (ויקרא יג, יט) ... וטמאו הכהן נגע צרעת הוא בשחין פרח (שם שם כ').

ב. ... והיתה מחית המכוה כהרת לבנה אדמדמת או לבנה (שם שם כד).

ג. וכי יהיה בקרחת או בגנחת נגע לבן אדמדם... (שם שם מב).
וראה אותו הכהן והנה שאת הנגע לבנה אדמדמת בקרחתו או בגנחתו כמראה צרעת עור בשר (שם שם מג).

ב. תורת כהנים

א. שאת לבנה מלמד שהיא מטמאה חלקה כהרת לבנה אדמדמת מלמד שהיא מטמאה בפתוך יכול השאת תטמא חלקה והבהרת תטמא בפתוך ומנין ליתן את האמור בשאת כבהרת ואת האמור כבהרת בשאת ת"ל נגע צרעת (פרשת נגעים ד.ג).
(הרמב"ם גרס ת"ל צרעת היא (פהמ"ש א, ב, עי"ש)).

ב. כהרת לבנה אדמדמת מלמד שהיא מטמאה בפתוך ומנין שתטמא חלקה ת"ל לבנה מנין לרבות שאר המראות ת"ל או לבנה (פרשת נגעים ז ה).

ג. נגע לבן אדמדם מלמד שהוא מטמא בפתוך... (פרשת נגעים יא, א).
וראה אותה הכהן והנה שאת הנגע לבנה אדמדמת למדנו לשאת שהיא מטמאה בפתוך ומנין לרבות שאר המראות ת"ל נגע לבן אדמדם.

ג. תוספתא

... א"ר נתן לא שהיה ר"ע אומר של סיד דיהא הימנו אלא של שאת דיהא (נגעים א, א).

ד. בבלי

... אלא מדרבי חנינא (שמעינן דסבר ר"ע זו למעלה מזו, ועין בפרושים למשנה א) דאמר ר' חנינא משל דר"ע למה הדבר דומה לארבעה כוסות של חלב אחד נפלו לתוכו שתי טיפין של דם ואחד נפלו לתוכו ארבע טיפין של דם ואחד נפלו

ברבית, ונ"מ לפוסלם לעדות ואולי אפי' למלקות, דחניא (ס"ב) רבי נחמיה ורבי אליעזר בן יעקב פוטרין את המלוה ואת הערב מפני שיש בה קום עשה וכו' מאי קום עשה? לקרוע שטרא ע"כ (ולהלן הגמ' כוללת עדים בדין זה, דתנן: ואלו עוברים בל"ת המלוה והלוה והערב והעדים. בשלמא כולהו עבוד מעשה אלא עדים מאי עבוד? עיי"ש שהגמ' השותה דין העדים לדין האחרים לענין אי' לא תשימון) ומשמע, שבקביעת השטר - או במששוה לה, אי-נתינת רבית - כולם פטורים מעבירת לא תשימון. אך עיין בר"מ (שם הל' ג') שכ' ז"ל: אעפ"י שהמלוה והלוה עוברים על כל אלו הלווין, אין לוקין עליו מפני שניתן להשבון. ע"כ. ודייק בדבריו שרק המלוה והלוה אינם לוקים, ולמה לא כלל דין הערב והעדים שרק הביא דינם בהל' ב' ? ובפרט שבגמ' הערב והעדים והמלוה והלוה נכללו יחד, ויל"פ עפ"י הנ"ל שהר"מ לשיטתו שהשימה הוא האוסר בכל עבירתו של ר"ק, והפרעון הוא רק תנאי לקיום השימה. ועיין בהל' ב', שכ' ז"ל: וכן אסור להתעסק בין לוה ומלוה בריבית וכל מי שהיה ערב או סופר או עד ביניהן ה"ז עובר בל"ת שנא' לא תשימון עליו נשך. ע"כ. ויותר מפורש נמצא בסה"מ מל"ת רל"ז שהאיסור של לא תשימון הוא איסור התעסקות בשימת הרבית עיי"ש. ועפ"י"ז יש לחלק בין ערב ועדים מצד א' למלוה ולוה מצד ב', דהה-תעסקות של הערב והעדים (עכ"פ של העדים) נגמרת בכתיבת השטר, משא"כ במלוה ולוה שהתעסקותם אינה נגמרת אלא בפרעון החוב ותשלומי הרבית, ואי נימא שהשימה הוא האוסר, והתשלומים הם רק תנאי לשימה, אפשר לחלק ולומר שבעינן קיום תנאי זה של פרעון רק באשר התשלומים גומרים ההתעסקות, אשר סברא זו שייכת רק לגבי המלוה והלוה, אך גבי הערב והעדים, שכבר נשלמה התעסקותם לחלוטין בכתיבת השטר, עוברים אף בלא תשלומי רבית לבסוף, ולכן הר"מ כ' שרק המלוה והלוה נפטרים ממלקות מפני שהוא לאו הניתן להשבון, משא"כ לפי פשוט הגמ' שאף הערב והעדים פטורים משום שיש בו קום עשה, ה"ט שזה כצד השני הנ"ל, שהפרעון הוא האוסר, ורק שכדי לקבוע את הפרעון לנתינת רבית קצוצה, בעי שימה שקדמה לה, אשר לפי סברא זו אף הערב והעדים לא עברו לא תשימון ללקות עליו בלא פרעון ממש.

אך לאחר העיון יש לדחות פירושונו בר"מ, שאין לומר שהר"מ חלק על הגמ' מדיוק בלשונו, אלא הטעם שהר"מ לא הביא שהעדים והערב והסופר פטורים ממלקות, ה"ט שפטורים הם מ"מ, שהרי לשיטתו לא תשימון הוא איסור התעסקות, ול"ת התעסקות" אין פעולות מיוחדות וצורה מפורטת לעבור עליו, וממילא הוא בכלל לאו שאין בו מעשה (שגדרו כולל כל לאו שאין לו צורה מיוחדת לעבור עליו, וכגון לפני עור לא תתן מכשול) שאין לוקין עליו משא"כ איסור נתינת ולקחת רבית שפעולותיהם נכרות כאופן הכרחי, ולכן השמיענו שאעפ"כ אין לוקין עליה מפני שנתנים להשבון, אך דין לא תשימון לא היה צריך להשמיע שאין לוקין עליו, שדין זה ידוע לנו מ"מ, מכיון שהוא לא שאין בו מעשה.

לתוכו שמונה ואחד נפלו לתוכו שתים עשרה טיפין ואמרי לה שש עשרה טיפין שכולן מראות לובן הן אלא שזה למעלה מזה וזה למעלה מזה. אימור דשמעת ליה לר"ע בפתוך בחלוק מי שמעת ליה וכי תימא כי היכי דשמעת ליה בפתוך הכי שמעת ליה בחלוק, ובפתוך גופה מי שמעת ליה והתניא (ב"ח-והתנן) רע"א אדמדם שבזה ושבזה כיון המזוג במים אלא של בהרת עזה ושל סיד דיהה הימנה, ואם איתא של צמר מיבעי ליה, אמרי אה"נ והתניא (בניחותא) ר"נ אומר לא שאמר ר"ע של סיד דיהה הימנה אלא של צמר דיהה הימנה.

פרושים

א. פתוך:המלה פתוך הוראתה "מעורב" וכך מצינו בארמית בתרגום איוב (כה, ב), המשל ופחד עמו וגו' ופתיכין אשא ומיא (תוי"ט).
וכן בכבלי פסחים טג, דפתיכי בהו מולין (נגעי אדם ד)
מראה פתוך שבנגעים הוא המראה המעורב מן הלובן ומן האודם (רמב"ם פהמ"ש וכמותו שאר המפרשים).

ב. מקור דין פתוך¹ (עיון לעיל מקורות א, ב) מפרשי המשנה (רמב"ם ר"ש ר"א ש"ר רע"ב) הביאו את הפסוק הראשון ודרשתו כמקור דין פתוך ולא את הפסוקים האחרים.

2. בנגעי בגדים נאמר ירקק או אדמדם (יג, מט) נדרש בספרא מלמד שאין מטמאין בפתוך ומקור הדרשה – לפי שנאמר ירקק או אדמדם ואם בן בנגעי אדם כיון שלא נאמר לבנה או אדמדמת למדנו שמטמאה בפתוך (תורה תמימה פרק יג אות צ"ה).

3. דין פתוך בשאר מראות (מלבד בהרת בה נאמר בהרת לבנה אדמדמת) מקורו ע"פ הספרא ורוב מפרשיה ומפרשי המשנה בפסוק כ' שם כלל הכתוב את הבהרת והשאת (וכן תולדותיהם) בלשון 'נגע צרעת' ופרש רבנו הלל "וכולוהו נגע צרעת איקרי" ובתוי"ט... והיינו דאקרא דשאת לבנה או בהרת לבנה אדמדמת על שניהם נאמר נגע צרעת היא למדנו שהקישן הכתוב יחד".

הרמב"ם בפהמ"ש כתב וז"ל "ובספרא מניין ליתן את האמור בבהרת בשאת כו' ת"ל צרעת היא לפי שנאמר בבהרת צרעת היא וכך בשאת" כך ע"פ מהדורת הר"י קאפח. לדעת הר"י קאפח הכונה היא לאותו פסוק "נגע צרעת הוא". והלמוד הוא כפי שלמדו המפרשים האחרים אלא שבגרסת הרמב"ם היה כתוב במקום "ת"ל נגע צרעת" "ת"ל צרעת היא" אך מלשון הרמב"ם נראה יותר שמדובר בפסוקים נפרדים והלמוד הוא גז"ש וכך כנראה למד בעל תוי"ט וז"ל "... ופי' לפי שבא בבהרת צרעת היא וכן בשאת ע"כ וזה בפרשיות הקדומות למקרא דשאת לבנה".

בבהרת נאמר "ואם בהרת לבנה היא וגו' (יג ד) ובסוף הפרשיה "וטמאו הכהן צרעת היא" (מ"ג ח) ובשאת... וראה הכהן והנה שאת לבנה בעור וגו' (יג, י) צרעת נושנת היא (שם יא).

4. צ"ע מדוע יש צורך בשלשה מקורות שונים לדין פתוך. ואין לתרץ שכל אחד מהפסוקים נכתב בנגע אחר¹ שכן למדנו ששחין ומכוה שוים לכל דבר אלא שאינם מצטרפים ואעפ"כ יש פסוק לפתוך בשחין ופסוק במכוה כן צ"ע דברי התו"כ מנין ליתן את האמור בבהרת בשאת כו' כלומר מנין שיש דין פתוך בשאת, והרי בקרחת וגבחת נאמר בפרוש "שאת הנגע לבנה אדמדמת" (יג, מב).

5. המשנה האחרונה כתב וז"ל – "אלא דנגעי עור בשר מקרחת לא ילפינן אבל משחין שפיר ילפינן לכל הנגעים דמראות נגעים כולם הם נגעי השחין שבאו במקום השחין".

תרוץ זה קשה שכן גם במכוה למדנו דין פתוך ואם משחין אפשר ללמוד לכל הנגעים הרי וראי שגם מכוה בכלל.

את הקושיה האחרת – מדוע איננו למדים דין פתוך בשאת מקרחת וגבחת (שם נא' בפרוש והנה שאת הנגע לבנה אדמדמת) מתרץ בעל משנה אחרונה היטב שכן גבי שחין ומכוה נאמר 'שאת לבנה' והיה מקום ללמוד לבנה ולא פתוך וזה למרות שבקרחת נאמר שאת לבנה אדמדמת.

ג. שיטת הראב"ד בבאור מחלוקת ר' ישמעאל ור' עקיבא (הובא גם בתוי"ט למשנתנו)

א. בדברי ר' ישמעאל יש להקשות א. מדוע לא שיער את האדם שבשלוג ובסיד באותו סוג, יין או דם? ב. מדוע כשדן בפתוך שבסיד לא אמר בדם המזוג בסיד, מדוע שנה את בסיס הלבן?
ר' ישמעאל סבר שצריך שיהא הלבן ניכר אחר הפתיכה, אם היה משער בדם המזוג בשלוג או בדם המזוג בסיד הרי כיון שכל המרכיבים סמיכים אין המראות מתערבין כלל ואין זה פתוך, וכן אם היה משער כיון המזוג בסיד, (קושיה ב), הרי כיון שהסיד סמיך מאד, שוב לא היה האדום נמזג בו, אך יין בשלוג, הרי השלוג חלקו נמוח והיין נמזג בו, ונראים שני הגונים². ואם היה משער כיון בחלב או יין במים הרי כיון ששניהם דלילים היה האדום מבטל את הלבן.

ב. ר"ע משער את שניהם כיון המזוג במים לכן הוא דורש: כיון שנאמר בהרת לבנה אדמדמת וב' אדמדמ' שבנגעי בגדים דרשו חז"ל אדום שבאדומים לכך צריך שיהא האדום מתגבר ומבטל את מראה הלבן ואין בין פתוך שבשלוג ובסיד אלא דרגת עזות האדום פתוך דבהרת כיון שהבהרת בהירה הרי הוא בהיר ופתוך דשאת כיון שהשאת כהה הרי גם הפתוך שבה כהה (עיי' לקמן דעת הרמב"ם בענין זה וראה שבפהמ"ש וביד שונים דבריו).

(1) ישנם ארבעה סוגי צרעת אדם עור בשר, שחין ומכוה, נתקים, קרחת וגבחת שדיניהם שונים.

(2) כיצד את ר'.

ג. לדעת ר"י אין המראות הפתוכים שונים בגון האדום שבהם, ההבחנה בינם הרי היא כהבחנה במראות שאינם פתוכים – בגון הלבן שצריך שיהא ניכר בפתוך, ברור אם כן כי אין נ"מ בעזות האדום הנפתך בנגע וכמותו ובלבד שיהא לובן הנגע ניכר. (עין לקמן דעת רש"י).

ואילו ר"ע סבר כי בפתוך אין הלבן ניכר וההפרש בין המראות הפתוכים הוא רק בגון האדום. את שנויי הגון מקבלים כאשר מערבים כמות שונה של יין במים.

ד. לשיטת ר"ע קשה וז"ל הראב"ד מיהו קשה לי לדעת ר"ע כמה (כצ"ל) תהא הבהרת ניכרת בפתוך ולא אפילו השאת והיאך נעמוד עליו בין הפתוך מארבע מראות לפתוך למטה מד' מראות והדברים עתיקים עכ"ל.

המשפט שבסוף הקושיה הראשונה – "ולא אפילו השאת" אינו מחזור.

הקושיות הן כיון שלר"ע אין הלבן ניכר כלל בפתוך אם כן א. כיצד נדע שהפתוך הוא פתוך דבהרת או דשאת אם אין מראה הלבן ניכר? ב. הרי אפשר לקבל מראה שוה לפתוך אם נערב בבוהק כמות קטנה של אדום?

וננסח את שתי הקושיות במשפט אחד – מה הקשר בין המראה הפתוך למראה הלבן שהוא קשור בו?

ה. יש להעיר 1. הראב"ד בבאור משנה ד' נדחק ביותר (ראה לשונו – לא ידענא טעמייהו) והוכרח להדחק כך כיון שלא רצה לפרש שהמראות הפתוכות חלוקים בגון האדום אם בסוג אם בעזות³.

2. מה הקשר בין דברי ר"ע כאן למשל שהובא לשיטתו בידי ר"ח (שבועות ו.). לארבע כוסות של חלב אחד נפל לתוכו ב' טיפין של חלב וכו' והרי אין ספק כי שונה מראה מזיגת יין במים ממראה מזיגת דם בחלב.

ד. שיטת רש"י (שבועות ו': ד"ה שבזה ושבזה)

... והכי קאמר אדמדם שבראשון ושני סימן פתיכת אודם שבהם ניכרת במקום אחר כגון טיפת דם בחלב ומראהו לא אדום ולא לבן אלא כיון המזוג וסביבותיו לבן. עכ"ל נראה כי רש"י מפרש את דברי ר"ע כך: הפתוך הוא מראה לא אדום ולא לבן אלא מראה ממזוג משניהם – ורוד בתוך מסגרת לבנה שצבעה צבע הנגע – בפרושו מתרץ רש"י את שתי קושיות של הראב"ד (לעיל ד) הלבן ניכר היטב⁴. (כך פירש המהרש"א) בתוי"ט הסביר את דעת רש"י וז"ל ובפ"ק דשבועות פרש"י בדר"ע דס"ל שבזה ובזה כיון המזוג במים שסביבותיו לבן אבל דם בחלב מראהו לא אדום ולא לבן. אפשר שכונתו היא שהמשל שבשבועות בא להשלים את דברי ר"ע במשנה, במשנה

3) במשנה א' נחלקו הראשונים האם ארבע המראות נבדלים בגון – היינו ארבעה גוני לבן שונים או שכולם מסוג לבן אחד אלא שהאחד בהיר מחברו.

כתב כיין המזוג במים - שסכיבותיו לבן אך עדיין לא נתבאר לנו המראה המעורב וענין זה נתברר בשבועות - ואין המראה המעורב לא אדום ולא לבן. בכך תרץ בעל תו"ט את שהקשינו לעיל (2) לשיטת הראב"ד.

ה. שיטת הרמב"ם (בפהמ"ש)

לפני שנברר את דעת הרמב"ם נקדים כמה הקדמות.

א. הרמב"ם סבור כי ד' המראות חלוקים בעזות בלבד.

ב. כחוצאה מכך הרי גם המראות הפתוכים אינם חלוקים בגון אלא בעזות, לדעת הרמב"ם, כדי לקבל את הגון הפתוך יש למזוג כמות אחת של צבע אדום אחיד לתוך כל אחד מארבעה המראות הלבנים השונים, או למזוג כמות משתנה של אדום לתוך כמות אחת של לבן קבוע.

וז"ל "אמר שרואין כל מראה מהן כאילו נמזג ביין ומקיפין עליו (=ומשוין לו) מראה הצבעתם וכך עשו ההדגמה בתלמוד לכך, ארבעה כוסות ששעורן שוה מלאים חלב האחד הוסיפו בו שתי טפין של דם ובשני ארבע טפין ובשלישי שמונה טפין וברביעי שש עשרה (ולא הזכיר את הלשון הראשונה בגמרא - י"ב טפין) וכפי יחסי התערובות הללו מדמין ארבע המראות המורכבין מן הלוּבן והאדום...".

דברי ר"ע כיין המזוג במים, לכאורה קשה להולמם, שכן אם הכונה היא למזיגת יין במים בפעל, הרי לא הזכיר כלל את הבדלי הגונים שבין ארבעת סוגי הפתוך, וכפי שהקשה בעל מראה כהן (אות ד) דכיון דזה וזה כיין המזוג במים היאך אפשר שיהיה זה דהה מזה? אלא ודאי כונת ר"ע אינה למזיגת יין במים בפועל אלא בהגדרת כמות האדום שמוזגין לסוגי הלבן השונים ושעור האדום הוא כשעור מזיגת יין במים (אחד לשנים או לשלשה חלקים ועיין לקמן ח') כך תרץ גם בעל מראה כהן אך הוא דוחה תרוץ זה מהגמרא בשבועות וז"ל כך היה נראה לי לכאורה אולם בש"ס (שבועות ו.) משל דר"ע למה הדבר דומה לד' כוסות של חלב כו' א"כ מבואר להדיא דפלוגתייהו היינו דלר' ישמעאל פתוך של שלג ושל סיד שוין בשעור תערובות אודם ולובן שבהם ואעפ"כ חלוקים הם במיני האודם ולובן שבהם... ולר"ע בהמינין שניהם שוים או כיין ומים או בדם וחלב ורק בשעור האדמימות יש חלוק ביניהן שזה מעורב בו הרבה אדמימות וזה מעט.

ולענ"ד אין צורך בכך, במשנה אמר ר"ע כיין המזוג במים היינו כשעור מזיגת יין במים (ראה לקמן ח) וכפי שהקדמנו בהקדמה ב' כך הם הדברים מוזגים כמות אחת של אדום לתוך ארבעה סוגי הלבן, וכאמור כך מבחינה עקרונית יש לעשות והננעים הפתוכים חלוקים זה מזה שכן מראות הלוּבן השונים גורמים שיהא המראה הפתוך מכל אחד מהם שונה מחברו למרות שכמות האדום המזוג בהם וסוגו שוים.

ואילו בגמרא בשבועות משל דר"ע בא לסייע ולהקל בקבלת הגונים הפתוכים המשל מציע דרך נוחה ובמקום לפתוך כמות אודם אחידה לתוך ארבעה מראות הלוּבן אפשר למזוג כמויות שונות של אדום לתוך סוג אחד של לבן וכפי שהקדמנו מתקבלת תוצאה שוה.

ו. שטת הרמב"ן שבועות ו: ד"ה הא.

הרמב"ן מביא את הסתירה שבין דברי ר"ע במשנה לבין המשל שהביא משמו ר"ח בגמרא ותרץ. וז"ל ושמה נאמר שלא הקפיד ר"ע אלא לומר שהפתוך שבשלג ושבסיד מראה אחד הם ולאפוקי מדר' ישמעאל דאמר בהרת ותולדתה שני גונים הם בפיתוך שבהן, אבל לובן של עז ואודם שבו דיהה, ותולדתה לובן שלה דיהה ואודם שלה עז, וקאמר לה שניהם גון אחד הם ולא קפיד בין מים לחלב תדע דהא בחלוק אין לובן שבהן לא במים ולא בחלב.

א. הרמב"ן סבור אם כן כי המראות הפתוכים של שלג ושל סיד שונים זה מזה בגון האדום למרות ששלג וסיד אב אחד הם ואינם שונים בגון דעת הרמב"ן היא כי האבות והתולדות לת"ק נחלקים לשתי קבוצות השונות בגון הלבן שלג וסיד סוג לבן אחד צמר וקרום סוג אחר ולר"ע כולם אינם נבדלים אלא בעזות הלובן, ולא ראינו שנחלק ר"י בין על ת"ק בין על ר"ע) פתוך שבשלג גונו כשלג שנמזג לחוכו יין ופתוך דסיד גונו כדם המזוג בחלב.

ב. בפשטות נראה כי הרמב"ן סבור כי לר"י כלר"ע אין הלבן נכר במראה הפתוך (וזה בנגוד לשטת הראב"ד – לעיל ג).

ג. עוד הוסיף הרמב"ן כי לר"י בשלג הרי האב לובן שבו עז ואדום שבו דיהה ואילו התולדה לובנה דיהה והאודם שבה עז. מקור קביעה זו, הרי הוא במציאות שכן תערובת דם בחלב גונה כהה משל יין בשלג.

ואילו ר"ע חולק וסבור כי אין הפתוכים נבדלים בגון אלא בעזות כלבר ואין כונתו לומר שהגון הוא של יין במים אלא שכולם שוים בגון ונבדלים בעזות ולכך פעם אמר כיון במים ופעם כדם בחלב ואין הסוגים ממשיים אלא משל המלמד כי היחס בין הגונים הפתוכים, הוא יחס של בהיר וכהה באותו גון.

ד. לשיטת הרמב"ן ברור המשפט האחרון שבמשנה "אלא של שלג עזה ושל סיד דיהה הימנה" היינו פתוך של שלג עז=בהיר ושל סיד כהה ואילו גונם אחיד.

ה. ראוי לומר כי הרמב"ן חש שתרוצו דחוק שכן פתח את דבריו ב"ושמה נאמר כו' " אפשר לומר שבמשנה לא בא ר"ע אלא לחלוק על ר' ישמעאל ולומר שגונם שוה אלא שהעזות שונה ואילו המשל בשבועות מגדיר את הצבעים הממשיים, אך לא נראה שלכך כון הרמב"ן.

ו. עוד יש לברר לשטתו מהו היחס שבין האדום ללבן, כפי שכתבנו (לעיל ה) הרי לר"ע אפשר שנתבררו היחסים שבין האדום ללבן בשבועות ואילו לר"י אין לדעת ואולי יפרש הרמב"ן כפי שיש מפרשים בדברי ר"ע כשעור מזיגה (דהיינו חד לתלת או לתרי) אך קשה לומר שלכך כון ר"י שכן מזיגת יין במים (כדברי ר"ע) שעורה ברור וידוע מה שאין כן גבי יין ושלג או דם וחלב.

ז. אם נתכון הרמב"ן לומר שאין תכלית המשל שבשבועות אלא ללמדנו שהיחס בין המראות הפתוכים הוא יחס של בהיר וכהה (לעיל ג) יקשה מה מקום לומר ואחד נפלו לתוכו י"ב טיפין ואמרי לה ט"ז טיפין גבי כוס רביעית שכן אם אין כאן תאור ממשי אלא רק ציון של יחסי בהיר וכהה אין נ"מ בין י"ב לט"ז טיפין.

הרמב"ם הסמ"ג והמאירי לא הביאו כלל את הלשון הראשונה (י"ב טיפין) ואפשר שלא גרסו כלל לשון זו ואם כך אפשר שכמותם גרס גם הרמב"ן.

ז. שטות אחרות בבאור המחלוקת

א. מראה כהן אות ד

כפי שכתבנו לעיל היתה דעתו של בעל מראה כהן בבאור דעת ר"ע כפי שכתבנו בדעת הרמב"ם היינו דברי ר"ע כיון המזוג במים אין פרושם אלא תאור כמות מזיגות האדום הפתוך בלבן, אך כאמור הוא אינו מקבל שטה זו. לדעתו ר"ע סבור כי המראה הפתוכים נבדלים זה מזה בכמות האודם הפתוכה במראה הלבן כך כונת ר"ע בנגמרא וכן גם במשנה דהיינו כיון (בכמות משתנה) המזוג במים.

ואילו ר"י שמעאל סבר כי כמות האדום הנפתך שוה אלא שסוג האדום וסוג הלבן שונים.

לשטתו הרי לדעת ר"י כלדעת ר"ע המראה הפתוך הוא מראה "ורוד" והמחלוקת בין ר"ע לר"י הרי היא בסוג הורוד הטמא.

לשטתו קשה שכן מוכרחים לומר שיש מחלוקת בין דר"ע במשנה לבין דר"ע שבגמרא שכן ודאי שיון המזוג במים מראיתו שונה משל דם המזוג בחלב. והרי חזר בו מפרושו הראשון שכן לפיו נוצרה כביכול מחלוקת בין דעת ר"ע במשנה ובמשל. (ראה ה, ב, לעיל) אפשר שדעתו כדעת הרמב"ן בדברי ר"ע.

ב. משנה אחרונה

פתוך דר"י שמעאל האדום ניכר בו היטב כיון שנאמר "אדמדמת" היינו שיהא האדום עז וניכר לכך משער ר"י כיון ושלג דם וחלב שאינם מתערבים היטב ולכך האדום ניכר ואילו ר"ע ס"ל כיון דכתיב כהרת לבנה אדמדמת ולכן אע"פ שבדרך כלל אדמדמת פרושו חזק האדום הרי כאן כיון שנאמר לבנה אין הדברים כך ולכך שיער ר"ע כיון ומים ששניהם דלילים ומתערבים היטב ואין האדום נכר היטב.

שיטתו דומה בעיקרה לשטת הראב"ד וכמובן צ"ע כיצד יסביר את משל דר"ע שבשבועות.

ס כ ו ם

בדעת ר"י שמעאל מצאנו שתי דעות

א. ר"י שמעאל סבר כי במראה הפתוך צריך הלבן שיהא ניכר לכן שיער את המראות הפתוכים בנוזלים שאינם דלילים כיון ומים אלא יין בשלג ודם בחלב (שכן סיד אינו נמזג בגלל היותו סמיר), אין נ"מ מה סוג האדום שנתערב ובלבד שיהא הלבן ניכר

(שלג, וחלב במקום סיד) – ראב"ד, משנה אחרונה.

ב. לר"י המראה הפתוך הוא מעורב ואין הלבן ניכר ההבדל בין המראות הפתוכים השונים הוא בגון האדום – ורוד המתקבל. רמב"ן, מראה כהן. לדעה הראשונה אין הכונה למזיגת יין בשלג או דם בחלב בפעל אלא כל מזיגת אדום שיהא בלבן ניכר אחריה כעין שתי מזיגות אלו. ואילו לדעה השניה מדובר במזיגת יין בשלג ודם בחלב בדוקא.

א. בדעת ר"ע מצאנו שתי דעות עיקריות

א. המראה הפתוך הוא מראה ורוד המתקבל ממזיגת דם בחלב ע"פ היחסים שבמסכת שבועות, מראה ורוד זה מסכיבו מראה לבן כמראה יין המזוג במים – רש"י.

ב. 1. המראה הפתוך הוא מראה שכולו ורוד ומתקבל ממזיגת דם בחלב כנ"ל אדומית כזו אפשר לקבל גם אם נמזוג כמות אדום שוה בלבנים המשתנים ולכן כיון ר"ע באמרו כיון המזוג במים היינו שיעור האדום שבלבן הוא כשעור מזיגת יין במים – רמב"ם.

2. הפתוך מראהו ורוד אלא שיש מחלוקת(?) בין דברי ר"ע לבין המשל שהובא בשמו במסכת שבועות, ואולי אין כונתו במשנה אלא שגונם שוה והם נבדלים בעזות, רמב"ן מראה כהן. יש להעיר כי לשטה זו המחלוקת בין ר"ע לר"י היא מהו הגון הורוד הטמא ולענ"ד קשה להניח כי בכך נחלקו.

הרמב"ם ורש"י נמלטו מן הסתירה שיש כביכול בין דברי ר"ע במשנה למשל שבשבועות לדעת רש"י המשל שבשבועות מגדיר את הגון הורוד ודבריו במשנה את צורת הנגע – היינו כתם ורוד המוקף לבן.

לדעת הרמב"ם המשל שבשבועות מצין את הגון הורוד המתקבל ממזיגת כמויות שונות של אדום בחלב – ודבריו במשנה באו ללמד מהי כמות הלבן הקבועה הנמזגת בארבעה סוגי הלבן כדי לקבל אותו גוון ורוד.

ח. היחס הכמותי בין האדום והלבן

א. על פי שטת הראב"ד הרי לדעת ר"י אין שיעור קבוע לאדמימות וז"ל ועוד האי מזוג מאי נינהו בשני חלקי שלג וחלב או בפחות משני חלקים? ואיכא למימר דלית ליה שעורא להאי מזוג אלא בכדי שיראו זה לתוך זה כדאמרין בעלמא (סוטה טז:)
מים שדם הצפור ניכר בהם.

ב. לשטת הרמב"ם הרי לר"ע כיון המזוג במים פרושו כשעור מזיגת יין במים כשעור זה יש שתי אפשרויות. א. אחד לשלוש כמזיגת יין במים. לשתייה (שבת עז.) ב. אחד לשנים כמראה דם נדה (נדה יט. ונפסק להלכה רמב"ם הל"א אסורי ביאה פ"ה ה"י).

ט. משל דר"ח

א. בבאור המשל דר"ח נחלקו הראשונים יש הסוברים כי פתוך דשלג הוא הבהיר שבמראות הפתכים ובמשל הרי הוא ככוס חלב שנפלו לתוכו ב' טיפין של דם ויש שסברו שפתוך דשלג הוא האדום שבמראות ונמשל בכוס שנפלו לתוכו י"ב או ט"ז טיפין של דם.

ב. המחלוקת תלויות בפרוש המשפט האחרון שבמשנה "אלא של שלג עזה ושל סיד דיהה הימנה" בפשוט נראה כי המשפט מוסב על המראה הפתוך וכונתו פתוך של שלג עז ושל סיד דיהה הימנו והראשונים שנחלקו נחלקו בפרוש המלה עזה יש סברו שעזה פרושו בהירה כבמשנה א' ואם כן "אלא של שלג עזה" פרושו של שלג בהירה וכמובן נמשלה בכוס שנפלו לתוכו ב' טיפין ואילו החולקים סבורים כי עז פרושו חזק, "בהרת עזה כשלג" פרושו חזקת לובן כשלג, ושל שלג עזה" פרושו אדמיות של פתוך דשלג חזקה ונמשל המראה הפתוך של שלג בכוס שנפלו לתוכו ט"ז טיפין של דם.

ג. בדרך הראשונה - היינו פתוך דשלג הוא הבהיר שבמראות הפתכים סבר הראב"ד וז"ל "... אלא זה הפרש בין בהרת לשאת (פתוך דבהרת לפתוך דשאת) של שלג עזה כלומר אינו אדום כל כך ושל שאת דיהה ממנה שהוא אדום יותר מעט והתולדות יותר דוהין מן האבות. (ראה לקמן מדוע כתב הראב"ד 'ושל שאת דיהה' ולא כתב 'ושל סיד דיהה' כלשון התו"כ והמשנה).

ד. המאירי סבר דפתוך דשלג נמשל בכוס חלב שנפלו לתוכו ט"ז טפות וז"ל (שבועות ו. סוד"ה שאת שאני) "... וחזר והביאה ממה שמשלו בדבריו של ר"ע נגעים בפתוך, ר"ל נגע שנתערבה קצת אדמיות לארבעה כוסות של חלב אחד נפלו לתוכו ב' טיפין של חלב כו' ואחד שש עשרה (ולא הביא את הדעה הראשונה בנמרא יב טיפין וכ"כ הרמב"ם וסמ"ע ואפשר שכך גרס הרמב"ן עיין לעיל ו, ז) שהפתוך שבבהרת הוא ככוס רביעי שמתוך לבנונית החזק האדמומית נראה בה ביותר וכן כולם על הסדר".

המאירי מנמק מדוע פתוך דבהרת נמשל בכוס חלב שנפלו לתוכו ט"ז טפות שכן בגלל חוזק לבנונית הבהרת ניכר ונראה בה המראה האדום. לכאורה דבריו צריכים עיון שכן אם כדבריו הרי בפתוך דבהרת צריך שיהא המשל ב' טיפין ולא בט"ז? אך אם נסביר במאירי כפי שקדמנו בדעת הרמב"ם דהיינו פתיכת מראות הנגעים משמעה פתיכת כמות אדום אחת במראות הלבנים השונים ואילו במשל דר"ח דרך אחרת לקבל את אותם צבעים, מזיגת כמות אדום שונה לתוך לבן אחד קבוע, הדברים מובנים. שכן כאשר מערבים שני צבעים זה בזה מקבלים גון חדש שיש בו משני הצבעים משא"כ לבן שהוא 'חסר צבע' הרי כאשר מערבים צבע מסוים בלבן מקבלים את אותו צבע בגון בהיר יותר ואם כן כאשר נמזוג לתוך ד' המראות כמות אדום אחת הפתוך שבבהרת יהא אדום יותר מן המראות האחרים שכן באחרים אין הלבנונית עזה כבשל שלג (אולי יהו המראות האחרים כהים יותר אך ודאי לא אדומים יותר) וא"כ כמובן שכדי לקבל גון אדום יותר כאשר מוזגים את האדום לתוך סוג לבן אחד יש למזוג כמות גדולה יותר של אדום ולכך פתוך דבהרת שבו כאמור, ניכר האדום יותר מאשר במראות האחרים נמשל בכוס חלב שנפלו לתוכו ט"ז טפות,

וככל שהמראה כהה יותר הרי בפתוך ניכרת בו האדמומית פחות מאשר במראה הבהיר ממנו ולכך נמשל בכוס חלב שנפלו לתוכו פחות טפות דם.

ה. ובסמ"ג כתב וכיצד מראה הפתוך בארבעה מראות אילו כאילו הן ד' כוסות מלאות חלב, ונתערב בכוס הראשון שני טיפי דם ובשני ארבע טיפין ובשלישי ח' טיפין וברביעי י"ו טיפין הפתוך שבבהרת הוא המראה הרביעי והפתוך שבשאת כמראה כוס שלישי והפתוך שבספחת הבהרת כמראה כוס השני והפתוך שבספחת השאת כמראה כוס הראשון, ואינו מפרסם כן במשנה אלא בברייתא בשבועות פרק קמא.

ו. הרמב"ם כפהמ"ש כתב כראב"ד וז"ל "... לפי שכל כמה שיהיה הלובן חלוש הרי מעט אדמימות המתערבת בו נראית אדמימות מרובה וחזקה, ולפיכך יהיה מעט אדמימות עם מראה קרום הכיצה כמו שש עשרה טפין של דם באותה הכמות של חלב כדי שתהא אותה האדמימות נראית ונכרת.

ואילו ביד (פ"א ה"ד מהל" טו"צ) כתב הרמב"ם... וכיצד מראה הפתוך בארבע מראות אלו כאלו הן ארבע כוסות מלאות חלב ונתערב בכוס הראשונה שני טיפי דם ובשניה ארבעה טיפין ובשלישית שמונה טיפין וברביעית ששה עשר טיפין, הפתוך שבבהרת הוא המראה הרביעי והפתוך שבשאת כמראה כוס שלישית והפתוך שבספחת הבהרת כמראה הכוס השניה והפתוך שבספחת השאת כמראה הכוס הראשונה עכ"ל. והשיגו שם הראב"ד וז"ל א"א נ"ל שזה לבוש כי הוא בהיפך שהבהרת לבנונית שלו יתירה והאדמומית מעוטה והשאח הלובן שלו מעוטה והאודם שלו יתירה וכן כולם כל שהלובן מתמעט האודם מתרבה, עכ"ל.

הערה: מאמר זה נכתב בעיקר כדי להציג דרך של למוד משניות בעיון.